

SZTUKA O WIELU TWARZACH

TADEUSZ BANOWSKI

Program nauczania historii sztuki dla szkoły ponadpodstawowej

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – Katarzyna Jasińska
Recenzja merytoryczna – Katarzyna Porczak
prof. Radosław Cezary Gwizdon
Urszula Borowska
Katarzyna Szczepkowska-Szcześniak

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

I. WSTĘP. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Program nauczania **historii sztuki** do kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum w **zakresie rozszerzonym** przeznaczony jest dla szkół, które posiadają przedmiot w swojej ofercie i będzie zgodny z podstawą programową kształcenia ogólnego, zawartą w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej*. Opracowany (Dz.U. z 2018 r. poz. 467) został na **256 godzin** i zgodnie z wytycznymi zawartymi w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28.03.2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz.U. z dnia 31.03.2017 r., poz. 703) jego realizacja może się rozpocząć w klasie I, II lub III.

Program adresowany jest do konkretnej grupy uczniów – pasjonatów sztuki, chcących poszerzyć swoje zainteresowania oraz przystąpić do egzaminu maturalnego z historii sztuki. Podczas konstruowania wzięto pod uwagę Mapę drogową UNESCO dla edukacji artystycznej z 2006 roku, w której została zwrócona uwaga na rolę edukacji artystycznej w kształtowaniu kreatywności i podnoszeniu poziomu świadomości kulturowej w XXI w. poprzez edukację. Podstawa programowa kształcenia ogólnego w szkole ponadpodstawowej dla czteroletniego liceum i pięcioletniego technikum zakłada uzyskanie i doskonalenie wiedzy oraz kwalifikacji zawodowych, służących uczeniu się przez całe życie i wyznacza służące temu cele:

- 1) *traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;*
- 2) *doskonalenie umiejętności myślowo-językowych takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;*
- 3) *rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;*
- 4) *zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;*
- 5) *łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;*
- 6) *rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;*
- 7) *rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;*
- 8) *rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.*

- Ponadto w podstawie programowej zostały zawarte umiejętności zdobywane w procesie kształcenia przez ucznia liceum ogólnokształcącego i technikum. Są to:
- 1) *myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;*
  - 2) *czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;*
  - 3) *umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;*
  - 4) *kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;*
  - 5) *umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;*
  - 6) *umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;*
  - 7) *nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;*
  - 8) *umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.*

Program odnosi się do powyższych zapisów w sformułowanych celach kształcenia i wychowania oraz układzie treści, uwzględniając specjalne potrzeby edukacyjne, metody, techniki, formy pracy, także aktywizujące, sposób oceniania oraz zestaw przykładowych scenariuszy lekcji. Zawiera także metody służące realizacji treści, propozycje sposobów osiągnięcia celów i diagnozowania osiągnięć uczniów, zalecenia dla szkoły w zakresie warunków, jakie powinna stworzyć, a także wskazuje celowość i narzędzia do ewaluacji.

II. CELE KSZTAŁCENIA, CELE WYCHOWAWCZE

Program nawiązuje do **koncepcji Czesława Kupisiewicza** (Cz. Kupisiewicz, 1984), która przyjmuje, że na treść kształcenia składa się *całokształt podstawowych wiadomości i umiejętności z dziedziny nauki, techniki, kultury, sztuki oraz praktyki społecznej, przewidziany do opanowania podczas ich pobytu w szkole*. Zgodnie z założeniami pedagoga podczas konstrukcji programu posłużono się regułami dydaktycznymi, korzystnie wpływającymi na realizację zasady trwałości wiedzy i umiejętności:

- należy odpowiednio ukierunkować zainteresowania uczniów do nowego materiału i wytworzyć pozytywne motywy uczenia się;
- pod względem organizacyjnym i dydaktycznym trzeba tak przygotować zajęcia, aby zapewnić każdemu uczniowi aktywny udział;
- ćwiczenia mające na celu utrwalenie przerobionego uprzednio materiału należy stosować po sprawdzeniu, czy wszyscy uczniowie dobrze go zrozumieli;
- częstotliwość powtórzeń powinna być zgodna z krzywą zapominania, a więc największa bezpośrednio po zapoznaniu uczniów z nowym materiałem;
- przekazanie informacji należy łączyć w układy logiczne, a uczniów trzeba wdrażać do naukowej weryfikacji praw, zasad i reguł;
- należy stosować systematyczną kontrolę wyników nauczania i oceny pracy ucznia co wpływa korzystnie na trwałość wiedzy.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania sporządzono zgodnie z wymaganiami ogólnymi i treściami nauczania na poziomie rozszerzonym oraz przyjęto wskazówki **Blooma**, co pomaga w ich sprawdzalności i formułowaniu postaw ucznia oraz umożliwia samokontrolę pracy nauczyciela. Nadrzędna rola w opracowaniu celów szczegółowych została przypisana kontaktowi z dziełami sztuki, wypowiedzianiu się w formie ustnej i pisemnej na temat twórczości artystów, epok, stylów, kierunków w dziejach sztuki, ale także szkół artystycznych i ośrodków twórczych. Cele kształcenia i wychowania zgodne są z wymaganiami ogólnymi i treściami nauczania określonymi w podstawie programowej do historii sztuki dla liceum i technikum, ale – zgodnie z kategoriami **Blooma** – podzielone są na wiedzę i umiejętności oraz postawy, co zapewnia ich sprawdzalność, a w wyniku obserwacji – analizę postępów uczniów, a także umożliwi samokontrolę pracy nauczyciela.

Wiedza (wiadomości). Uczeń:

- zna chronologię dziejów sztuki – epoki, style i kierunki artystyczne;
- wymienia cechy epok, stylów i kierunków artystycznych;
- zna wybitnych artystów tworzących w danych epokach, reprezentujących style i kierunki artystyczne;

- zna twórczość wybitnych artystów i ich tytuły ich dzieł;
- wymienia znaczące dzieła malarstwa, rzeźby i architektury oraz innych dziedzin twórczości artystycznej;
- zna daty powstania przełomowych dzieł;
- zna miejsca (muzea, galerie, kościoły, państwa, miasta), w których znajdują się dzieła sztuki;
- zna definicje terminów plastycznych oraz pojęcia związane z analizą i opisem dzieła (architektury, malarstwa, rzeźby);
- wymienia techniki malarskie i rzeźbiarskie;
- zna atrybuty bogów i świętych oraz alegorie stosowane w ikonografii;
- zna mecenasów artystycznych;
- zna źródła tematów ikonograficznych.

Umiejętności. Uczeń:

- rozpoznaje tytuły i nazwy dzieł malarstwa, rzeźby;
- potrafi powiązać dzieła z artystą, epoką, stylem, kierunkiem, szkołą artystyczną;
- potrafi rozpoznać i powiązać plan architektoniczny lub układ przestrzenny z budowlą, epoką, stylem lub kręgiem kulturowym;
- rozpoznaje obiekty architektury;
- potrafi umiejscowić dzieła w czasie i przestrzeni geograficznej;
- właściwie stosuje definicje oraz pojęcia z historii i teorii sztuki;
- określa konteksty kulturowe, historyczne i religijne w sztuce;
- rozpoznaje przedstawienia świętych, bogów i alegorii;
- rozpoznaje techniki plastyczne na podstawie środków warsztatowych;
- potrafi określić funkcję dzieła sztuki;
- porównuje style i kierunki, wskazując ich wzajemne oddziaływania i inspiracje;
- omawia znaczenie mecenatu artystycznego w odniesieniu do artysty;
- potrafi rozpoznać temat dzieła i jego ikonograficznego źródła;
- formułuje dłuższą wypowiedź na temat twórczości artysty, kierunku, stylu w sztuce;
- umie odczytać symbole i alegorie w dziele sztuki;
- potrafi dokonać analizy porównawczej dzieł;
- potrafi w interpretacji nawiązać do tekstów pisarzy, filozofów, artystów i krytyków na temat sztuki;
- potrafi konfrontować własne spostrzeżenia i poglądy z informacjami zawartymi w tekstach źródłowych;
- określa konteksty w dziele sztuki (historyczny, literacki, kulturowy);
- stosuje właściwą terminologię podczas opisu formalnego dzieła sztuki.

Cele wychowawcze w programie obejmują głównie kształtowanie poczucia odpowiedzialności i szacunku dla wytworów sztuki zaliczanych do dziedzictwa kulturowego, własnej pracy z uwzględnieniem prawnego uwarunkowania korzystania z dorobku innych, prawa cytatu, własnej godności intelektualnej, szacunku do człowieka, tolerancji i odpowiedzialności oraz odpowiedzialności za treść i formę własnych działań.

Cele wychowawcze (postawy). Uczeń:

- prezentuje postawę szacunku dla artystów i ich dzieł;
- kształtuje wrażliwość na piękno sztuki;
- jest otwarty na sztukę najnowszą;
- rozwija potrzebę obcowania z dziełami sztuki i korzystania z dóbr kultury;
- docenia dziedzictwo narodowe oraz jego miejsce w kulturze Europy i świata;
- organizuje i doskonali własny warsztat pracy;
- rozwija odpowiedzialność za efekty swojej pracy;
- uczestniczy przez sztukę w integracji współczesnego społeczeństwa;
- docenia wartości poznawcze zjawisk artystycznych;
- kształtuje postawę tolerancji wobec różnych kultur;
- kształtuje podglądy na temat wartości i postaw filozoficznych;
- dba o własny rozwój, wzbogacanie wiedzy;
- rozwija swoją wrażliwość estetyczną;
- wykazuje się postawą refleksyjną wobec sztuki i działań artystycznych;
- rozumie znaczenie i wartość historii sztuki jako dziedziny nauki humanistycznej;
- docenia przydatność wiedzy o sztuce na rynku pracy.

Kształtowaniu celów kształcenia i wychowania sprzyja model nauczyciela, który wspomaga ucznia, jest przewodnikiem i doradcą, postawą inspiruje do podejmowania aktywności i mierzenia się z wyzwaniami, a zgodnie z zasadami neurodydaktyki – zaciekawia go, daje impuls do twórczego działania oraz przygotowuje do funkcjonowania na rynku pracy.

III. TREŚCI NAUCZANIA

Realizacja programu w zakresie rozszerzonym nie skupia się na określeniu minimum i maksimum programowego, a pozwala na wprowadzenie tzw. **trzonu wspólnego** (*core curriculum*). Hanna Komorowska (Komorowska, 2005) określa to jako **pośrednie zagospodarowanie programu**. Ma to pozytywne strony, gdyż w przypadku, gdy uczeń wybiera przedmiot, który chce realizować w zakresie rozszerzonym, zastosowanie takiego rozwiązania daje możliwość rozwoju i pozwala na osiągnięcie pozytywnych wyników. Kształtowaniu tych umiejętności i realizacji ogólnych celów służą **wymagania szczegółowe podstawy programowej** do historii sztuki:

I. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych, środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce. Uczeń:

- 1) wykazuje się znajomością chronologii dziejów sztuki z uwzględnieniem:
  - a) prehistorii,
  - b) starożytności (kultur: Mezopotamii, Egiptu, Grecji, Rzymu),
  - c) średniowiecza (sztuki bizantyńskiej, karolińskiej, ottońskiej, romańskiej, gotyckiej, protorenesansowej),
  - d) sztuki nowożytnej (renesans, manieryzm, barok, rokoko, klasycyzm),
  - e) sztuki XIX w. (romantyzm, realizm, akademizm, impresjonizm, postimpresjonizm, historyzm, eklektyzm i nurt inżynierski w architekturze),
  - f) sztuki przełomu XIX i XX w. (secesja, symbolizm, protoekspresjonizm),
  - g) sztuki I połowy XX w. (fowizm, ekspresjonizm, kubizm, futurizm, formizm, koloryzm, abstrakcjonizm geometryczny i niegeometryczny, dadaizm, surrealizm, konstruktywizm, École de Paris, styl art déco),
  - h) sztuki II połowy XX w. (socrealizm, informel, pop art, minimalizm, hiperrealizm, land art, konceptualizm, neofiguracja, Nowy Realizm, op-art, tendencja zerowa, modernizm i postmodernizm w architekturze, nurt organiczny i kinetyczny w rzeźbie oraz sztuka krytyczna i zaangażowana),
- 2) wymienia cechy sztuki poszczególnych epok, kierunków i tendencji;
- 3) rozumie konteksty kulturowe i uwarunkowania przemian w dziejach sztuki (w tym historyczne, religijne, filozoficzne);
- 4) prawidłowo sytuuje w czasie i w przestrzeni geograficznej poszczególne epoki, style, kierunki i tendencje w sztuce;
- 5) charakteryzuje i opisuje sztukę powstałą w obrębie poszczególnych epok, kierunków i tendencji;
- 6) samodzielnie wyszukuje informacje na temat sztuki i zjawisk artystycznych, określa źródła informacji, zgodnie z zasadami prawa autorskiego i praw pokrewnych;
- 7) łączy najistotniejsze dzieła ze środowiskiem artystycznym, w którym powstały;

- 8) porównuje style i kierunki oraz ich wzajemne oddziaływania; uwzględnia źródła inspiracji, wpływ wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki na cechy tych stylów;
- 9) analizuje teksty pisarzy, filozofów, krytyków sztuki i artystów, interpretuje je i wskazuje wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce oraz na kształt dzieła;
- 10) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce oraz środowisk artystycznych.

II. Zapoznanie z najwybitniejszymi dziełami w zakresie architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

- 1) wymienia i rozpoznaje najbardziej znane dzieła sztuki różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych;
- 2) wskazuje twórców najbardziej reprezentatywnych dzieł;
- 3) umiejscawia dzieła w czasie (wskazuje stulecie powstania dzieł sztuki dawnej, a w przypadku dzieł sztuki nowoczesnej i współczesnej, datuje je z dokładnością do połowy wieku), w nielicznych przypadkach, dotyczących sztuki nowoczesnej i współczesnej, zna daty powstania dzieł lub datuje je z dokładnością do jednej dekady;
- 4) zna plany i układy przestrzenne najbardziej znanych dzieł architektury oraz dzieł charakterystycznych dla danego stylu i kręgu kulturowego;
- 5) wymienia podstawowe gatunki w dziełach sztuk plastycznych, między innymi: portret (w tym autoportret, portret psychologiczny i oficjalny), pejzaż (w tym: weduta, marina, pejzaż ze sztafajem), sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna (w tym batalistyczna), martwa natura, akt;
- 6) definiuje pojęcie „abstrakcja” i przytacza przykłady dzieł abstrakcyjnych;
- 7) rozróżnia podstawowe motywy ikonograficzne;
- 8) wymienia różne funkcje dzieł sztuki, takie jak: sakralna, sepulkralna, estetyczna i dekoracyjna, dydaktyczna, ekspresywna, użytkowa, reprezentacyjna, kommemoratywna, propagandowa, kompensacyjna, mieszkalna i rezydencjonalna, obronna, magiczna.
- 9) identyfikuje najbardziej reprezentatywne i najszlachetniejsze dzieła na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowuje je właściwym autorom;
- 10) określa funkcję dzieła i wskazuje jej wpływ na kształt dzieła;
- 11) rozpoznaje gatunek artystyczny, który dzieło reprezentuje;
- 12) wskazuje w dziele sztuki symbol i alegorię, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;
- 13) dokonuje opisu i analizy, w tym porównawczej, dzieł z uwzględnieniem ich cech formalnych:
  - a) w architekturze: planu, układu przestrzennego, opisu fasady i elewacji, wnętrza,
  - b) w rzeźbie: bryły, kompozycji, faktury, relacji z otoczeniem,

- c) w malarstwie i grafice: kompozycji, koloru, sposobów ukazania iluzji przestrzeni, kształtowania formy przez światło, w dziełach figuratywnych stopnia oddania rzeczywistości lub jej deformacji;
- 14) wskazuje środki stylistyczne i środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło z odpowiednim stylem, środowiskiem artystycznym lub autorem;
- 15) rozpoznaje w dziele sztuki temat i wskazuje jego źródło ikonograficzne;
- 16) rozpoznaje podstawowe motywy ikonograficzne, świętych chrześcijańskich, bogów greckich i alegorie wybranych pojęć na podstawie atrybutów;
- 17) z wykorzystaniem słowników symboli analizuje dzieła pod względem ikonograficznym;
- 18) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat dzieł sztuki.

III. Zapoznanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

- 1) wymienia najistotniejszych twórców dla danego stylu lub kierunku w sztuce;
- 2) zna najwybitniejsze dzieła z dorobku artystycznego wybitnych przedstawicieli poszczególnych epok, kierunków i tendencji w sztuce od starożytności po czasy współczesne, z uwzględnieniem artystów schyłku XX i początku XXI w.;
- 3) sytuuje twórczość artystów powszechnie uznawanych za najwybitniejszych w czasie, w którym tworzyli (z dokładnością do jednego wieku, a w przypadku twórców sztuki nowoczesnej i współczesnej – z dokładnością do połowy wieku) oraz we właściwym środowisku artystycznym;
- 4) łączy wybrane dzieła z ich autorami na podstawie charakterystycznych środków formalnych;
- 5) na podstawie przedłożonych do analizy przykładów dzieł formułuje ogólne cechy twórczości następujących twórców: Fidiasz, Poliklet, Praksyteles, Giotto, Jan van Eyck, Wit Stwosz, Hieronim Bosch, Masaccio, Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci, Michał Anioł, Andrea Mantegna, Piero della Francesca, Rafael Santi, Giorgione, Tycjan, Jacopo Tintoretto, Pieter Bruegel Starszy, Albrecht Dürer, Hans Holbein Młodszy, Donatello, Filippo Brunelleschi, Andrea Palladio, El Greco, Caravaggio, Gianlorenzo Bernini, Francesco Borromini, Diego Velázquez, Bartolomé Esteban Murillo, Georges de la Tour, Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Peter Rubens, Anton van Dyck, Frans Hals, Rembrandt van Rijn, Jan Vermeer van Delft, Antoine Watteau, Jacques Louis David, Jean Auguste Dominique Ingres, Antonio Canova, Berthel Thorvaldsen, Francisco Goya, Eugène Delacroix, Caspar David Friedrich, William Turner, John Constable, Gustave Courbet, Jean François Millet, Eduard Manet, Claude Monet, Edgar Degas, August Renoir, Georges Seurat, Vincent van Gogh, Paul Gauguin, Paul Cézanne, Henri de Toulouse-Lautrec, August Rodin, Gustaw Klimt, Alfons Mucha, Antonio Gaudí, Edward Munch, Henri Matisse, przedstawicieli grupy Die Brücke, Pablo Picasso, Umberto Boccioni, Wasyl Kandinsky, Piet Mondrian, Kazimierz Malewicz, Marcel Duchamp, Giorgio de Chirico, Salvador Dalí, René Magritte, Marc

Chagall, Amadeo Modigliani, Jackson Pollock, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, Francis Bacon, Yves Klein, Niki de Saint Phalle, Christo, Duane Hanson, Victor Vasarely, Alberto Giacometti, Constantin Brancusi, Henry Moore, Le Corbusier, Frank Lloyd Wright oraz artystów polskich i działających w Polsce (m.in. takich jak: Bartłomiej Berrecci, Tylman z Gameren, Dominik Merlini, Bernardo Belotto, Marcello Bacciarelli, Piotr Aigner, Piotr Michałowski, Artur Grottger, Henryk Rodakowski, Jan Matejko, Józef Chełmoński, Maksymilian i Aleksander Gierymscy, Józef Brandt, Olga Boznańska, Józef Pankiewicz, Władysław Podkowiński, Jan Stanisławski, Leon Wyczółkowski, Henryk Siemiradzki, Xawery Dunikowski, Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Jacek Malczewski, Witold Wojtkiewicz, Witkacy, Leon Chwistek i inni przedstawiciele grupy formistów, przedstawiciele grupy Rytm, kapistów i grupy a.r., Tadeusz Makowski, Andrzej Wróblewski, Tadeusz Kantor, Jerzy Nowosielski, Alina Szapocznikow, Władysław Hasior, Roman Opalko, Magdalena Abakanowicz);

- 6) porównuje dzieła różnych artystów tworzących w podobnym czasie;
- 7) w przypadku słynnych artystów, takich jak np.: Michał Anioł, Tycjan, Rembrandt, Renoir, van Gogh, Picasso – porównuje dzieła powstałe w różnych fazach ich twórczości;
- 8) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat twórczości wybitnych artystów.

IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów oraz pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką oraz techniką wykonania. Uczeń:

- 1) definiuje terminy związane z opisem formy i struktury dzieła architektonicznego, w tym określenia dotyczące typów i elementów planów budowli, elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych (dekoracji fasady i wnętrza) oraz układu przestrzennego;
- 2) zna terminologię związaną z opisem formy i treści dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i graficznego, w tym m.in. nazwy formuł ikonograficznych, słownictwo niezbędne do opisu kompozycji, kolorystyki, relacji przestrzennych i faktury dzieła;
- 3) definiuje terminy i pojęcia związane z dziełami współczesnymi, które wymykają się klasyfikacjom i przyporządkowaniu do tradycyjnych dyscyplin artystycznych, jak: collage, instalacja, asamblaż, ambalaż, ready made, dekalomania, fotomontaż, frotaż, happening i performance;
- 4) rozróżnia techniki sztuk plastycznych jak:
  - a) w malarstwie: enkaustyka, mozaika, witraż, fresk, tempera, malarstwo olejne, pastel, malarstwo akwarelowe, akryłowe,
  - b) w grafice: techniki druku wypukłego (drzeworyt, linoryt), techniki druku wklęsłego (miedzioryt, akwaforta, akwatinta), techniki druku płaskiego (litografia, sitodruk, serigrafia),
  - c) w rzeźbie: chryzelefantyna, rzeźba w drewnie, kamieniu, złocie, odlew w gipsie, odlew w brązie,

- d) techniki zdobnicze: emalia, intarsja i inkrustacja.
- 5) analizując i opisując dzieła architektoniczne, właściwie stosuje terminy i pojęcia dotyczące struktury architektury;
- 6) właściwie stosuje terminy dotyczące opisu treści i formy dzieł sztuk plastycznych;
- 7) rozpoznaje i nazywa technikę artystyczną zastosowaną przy wykonywaniu dzieła,
- 8) wiąże technikę wykonanego dzieła z jego funkcją (fresk, miniatura, malarstwo tablicowe, sztalugowe);
- 9) nazywa oznaczone na ilustracji elementy architektoniczne, właściwe dla poszczególnych stylów i tendencji, w tym:
  - a) dzieł antycznych egipskich,
  - b) dzieł antycznych greckich i rzymskich (a także powstałych w okresie renesansu, baroku i klasycyzmu, dla których antyk był inspiracją),
  - c) wczesnochrześcijańskich,
  - d) bizantyńskich,
  - e) romańskich,
  - f) gotyckich.

V. Zapoznanie ze zbiorami najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce, a także z funkcją mecenatu artystycznego oraz jego wpływem na kształt dzieła sztuki. Uczeń:

- 1) wymienia najważniejsze muzea i kolekcje sztuki w Polsce i na świecie, wskazuje miasta, w których się znajdują;
- 2) zna najistotniejszych fundatorów, mecenasów i marszandów, na których zlecenie powstawały wybitne dzieła sztuki;
- 3) łączy dzieło z muzeum lub miejscem (kościół, pałace, galerie), w którym się ono znajduje;
- 4) łączy dzieło z fundatorem, mecenasem lub marszandem, dla którego powstało;
- 5) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat wpływu mecenatu artystycznego na kształt dzieła.

W odniesieniu do powyższych treści program zawiera zagadnienia ogólne dotyczące historii i teorii sztuki, usystematyzowane dzieje sztuki z uwzględnieniem twórczości słynnych artystów i ich znaczenia dla rozwoju sztuki, innowacji technicznych i tradycji kulturowych. Układ treści nauczania zorganizowany jest jako **układ liniowy** z elementami **spiralnymi** oraz oparty został na **modelu hermeneutyczno-krytycznym**, który towarzyszy współpracy z uczniem, poznawaniu świata, dokonywaniu zmian. Dzięki tym formom uczeń bez problemu będzie mógł odnaleźć swoje miejsce w zawłości i wieloaspektowości sztuki, także współczesnej, i kształtowaniu postawy człowieka XXI w. Jako pierwsze zostają ujęte ogólne zagadnienia powiązane z poprzednim etapem kształcenia, a zawierające zgodnie z warunkami i sposobem realizacji informacje na temat dziedzin sztuk plastycznych,

stylu, zagadnienia dotyczące treści i formy dzieła sztuki oraz informacje na temat dziedzin sztuki, zamieszczone w komentarzu do podstawy programowej. Ujęte są także pojęcia dotyczące form wypowiedzi artystycznej i technik w sztuce współczesnej. W lekcjach wprowadzających zamieszczone zostały także tematy poświęcone funkcjom sztuki oraz omówione zagadnienia dotyczące najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce. **Innowacją** w odniesieniu do zawartych w podstawie programowej treściach szczegółowych jest uzupełnienie ich o nieujęte w spisie **nazwiska twórców**, mających znaczenie w epokach i kierunkach. Ponadto **rozbudowano zagadnienia dotyczące sztuki współczesnej, zwłaszcza XXI w.**, ze względu na podkreślenie ich nowatorstwa w działaniach wykraczających poza tradycyjne metody artystyczne, bliskie współczesnemu pokoleniu i pozwalające zrozumieć interdyscyplinarność sztuki.

Wytłuszczonym drukiem podkreślono treści wykraczające, nieujęte w podstawie programowej.

TRZĘCI NAUCZANIA Z ODNIESIENIEM DO PUNKTÓW PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Obszar	Zakres tematyczny	Punty podstawy programowej
Zagadnienia wstępne. Wprowadzenie do historii sztuki. Teoria sztuki	Definicja, klasyfikacja i periodyzacja sztuki, pojęcia: epoka, styl, kierunek. Techniki malarskie i graficzne, typy rzeźby. Język sztuki. Muzea, galerie, kolekcje sztuki. Teoretyczne konteksty powstawania i funkcjonowania różnych praktyk artystycznych i projektowych oraz koncepcje związane ze sztukami artystycznymi i projektowymi.	
Sztuka prehistoryczna	Warunki rozwoju; Lascaux i Altamira; Stonehenge; rozwój rzeźby – idole.	I. 1.1) a); I.2.1); I.2.2); I.2.3); II.1.1)

<p>Sztuka starożytna i klasyczna teoria sztuki</p>	<p>Sztuka starożytnej Mezopotamii, architektura, malarstwo i rzeźba starożytnego Egiptu; uwarunkowania geograficzne, chronologia sztuki egipskiej, wpływ kultury, religii i podziałów społecznych, kanon w malarstwie i rzeźbie, architektura sepulkralna, budowa świątyń.</p> <p>Starożytna Grecja: podział i ramy czasowe – od okresu archaicznego do hellenistycznego, uwarunkowania geograficzne, wpływ religii i filozofii.</p> <p>Sztuka egejska: klasyczne teorie określania sztuki, artyści; greckie pojęcie sztuki i piękna – znaczenie cywilizacji, filozofii, kultury, nauki; okresy: archaiczny, klasyczny i hellenistyczny w rzeźbie greckiej: Fidiasz, Myron, Poliklet, Lizyp, Skopas, Praksyteles; porządki architektoniczne; greckie malarstwo wazowe; mozaika grecka.</p> <p>Sztuka Etrusków: wpływ kultury etruskiej na kształtowanie sztuki rzymskiej; architektura i rzeźba starożytnego Rzymu; położenie geograficzne i podział sztuki Starożytnego Rzymu, hellenizacja kultury rzymskiej, innowacje materiałowe i konstrukcyjne, malarstwo pompejańskie; malarstwo enkaustyczne.</p>	<p>I.1.1) b); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.4); II.1.8); II.2.1); II.2.2); II.2.5) a); II.2.5) b); II.2.5) 8); II.2.5) 10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); IV.1.1); IV.1.2); IV.1.4) a); IV.1.4) c); IV.2.1); IV.2.4); IV.2.5) a); IV.2.5) b); V.1.1); V.1.2); V.2.1);</p>
--	---	---

<p>Sztuka średniowieczna</p>	<p>Sztuka wczesnochrześcijańska, obszar, zasięg i specyfika wczesnego chrześcijaństwa, dziedzictwo kultury antycznej, wizerunek Dobrego Pasterza w rzeźbie, symbolika religijna, malarstwo katakumbowe, bazylika św. Piotra w Rzymie.</p> <p>Bizancjum – zasięg terytorialny, ukształtowanie sztuki bizantyjskiej, rola dworu i Kościoła dla rozwoju sztuki, wpływ Wschodu i Zachodu; bizantyjskie motywy ikonograficzne, malarstwo freskowe i mozaika kręgu bizantyjskiego; sztuka karolińska i ottońska, wpływ chrystianizacji na rozwój kultury średniowiecza, podział i zasięg obszarowy, znaczenie Karola Wielkiego dla sztuki (kaplica pałacowa w Akwizgranie, Sankt Gallen), główne założenia stylistyczne sztuki ottońskiej (Kościół św. Michała w Hildesheim, malarstwo miniaturowe); architektura i plastyka romańska w Europie i w Polsce; powstanie romanizmu, rola zakonów w kształtowaniu sztuki; poglądy na sztukę św. Bernarda z Clairvaux i Sugeriusza; cechy stylistyczne, funkcja i rzeźby, plastyka romańska, rozwój romanizmu w Polsce – uwarunkowania historyczne, religijne i społeczne; architektura gotycka chronologia sztuki gotyckiej w Europie, cechy i symbolika katedry gotyckiej we Francji, znaczenie opata Sugera, charakter gotyku angielskiego, włoskiego i północnego, specyfika plastyki gotyckiej, architektura świecka, styl międzynarodowy, motywy ikonograficzne w gotyku, tablicowe malarstwo gotyckie; Francja – przykłady katedr; dekoracja architektoniczna; gotyk włoski; gotyk na północy Europy; rzeźba gotycka; gotyk w Polsce – cechy architektury i twórczość Wita Stwosza.</p>	<p>I.1.1) c); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.4); II.1.7); II.1.8); II.2.1); II.2.2); II.2.3); II.2.4); II.2.5) a); II.2.5) b); II.2.5) 8); II.2.5) 9); II.2.5) 10); III.1.1); III.1.2); IV.1.1); IV.1.2); IV.1.4) c); IV.2.1); IV.2.2); IV.2.3); IV.2.4); IV.2.5) c); IV.2.5) d); IV.2.5) e); IV.2.5) f);</p>
------------------------------	---	--

<p>Protorenesans, renesans i manieryzm</p>	<p>Szkoła sienieńska i florencka, rywalizacja Sieny i Florencji, cechy bizantyjskie w malarstwie (Duccio di Buoninsegna, Simone Martini, Cimabue, bracia Lorenzetti), nowy rodzaj estetyki w malarstwie, dorobek artystyczny i znaczenie fresków Giotto; renesans północnoeuropejski – warunki rozwoju, znaczenie Niderlandów; malarstwo niderlandzkie XV w. – twórczość Jana van Eycka; twórczość Hieronima Boscha; twórczość Pietera Bruegela Starszego; znaczenie reformacji – twórczość Hansa Holbeina Młodszeo; Florencja jako kolebka renesansu – pochodzenie terminu „renesans”, źródła humanizmu, ośrodki sztuki renesansowej, znaczenie Florencji jako kolebki renesansu, rozwój i rodzaje mecenatów; quattrocento we Włoszech w działalność artystyczna Lorenza Ghibertiego i Donatella, Filippa Brunelleschiego, szkoły malarstwa we Włoszech – Masaccio, Sandro Botticelli, Paolo Uccello, Andrea Mantegna, Piero della Francesca; Dojrzały renesans – twórczość Leonarda da Vinci jako człowieka renesansu; Michała Anioła Buonarottiego – połączenie renesansowo-manierystycznych cech w twórczości artysty, Rafael Santi – ideał piękna i klasyczna koncepcja malarstwa; architektura renesansu – Donato Bramante, Andrea Palladio; koloryści weneccy – Bellini, Giorgione, Tycjan; renesans w Niemczech – twórczość Albrechta Dürera; cechy późnej twórczości Michała Anioła i Rafaela Santi; mecenat Zygmunta Starego; polska architektura renesansowa; działalność Berrecciego; manieryzm w architekturze – ornamentyka; rzeźba manierystyczna; malarstwo manieryzmu – twórczość El Greca, Parmigianina; szkoła Fontainebleau; wpływy włoskie i niderlandzkie w Polsce; cechy polskiej rzeźby nagrobkowej (Bartolomeo Berrecci, Santi Gucci, Giovanni Maria Padovano), wpływy włoskie i niderlandzkie w polskiej rzeźbie i architekturze, rozwój manierystyczny Gdańska, urbanistyczne osiągnięcia Bernarda Moranda, architektura mieszczańska, zabudowa ratuszowa, malarstwo miniaturowe i tablicowe.</p>	<p>I.1.1 d); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.4); II.1.5); II.1.7); II.1.8); II.2.1); II.2.2); II.2.3); II.2.4); II.2.5) a); II.2.5) b); II.2.5) c); II.2.5); II.2.6); 7); II.2.5) 8); II.2.5) 9); II.2.5) 10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); III.2.3); III.2.4); III.2.5); IV.1.1); IV.1.2); IV.1.4) a); IV.1.4) b); IV.1.4) c); IV.2.1); IV.2.2); IV.2.3); IV.2.4); V.1.1); V.1.2); V.2.1); V.2.2); V.2.3)</p>
--	--	---

Barok i rokoko	Znaczenie kontrreformacji dla baroku; chronologia, sytuacja polityczno-społeczna; architektura barokowa we Włoszech – Francesco Borromini; twórczość rzeźbiarska Berniniego; malarstwo Caravaggia; działalność caravaggionistów; twórczość Jana Vermeera van Delft; twórczość artystów barokowych: Diego Velázquez, Bartoloméa Estebana Murilla, Georgesa de la Toura, Nicolasa Poussina, Claude’a Lorraina, Petera Rubensa, Antona van Dycka, Fransa Halsa, Rembrandta van Rijna, Willema Claesza Hedy ; barok w Polsce – Tylman z Gameren; portret sarmacki, portret trumienny; Rokoko jako styl w architekturze i dekoracji wnętrz; pochodzenie terminu, ukształtowanie rokoka jako nurtu stylowego we Francji, architektura, ornamentyka, dekoracje wnętrz, nowa tematyka w malarstwie (fêtes champêtres i fêtes galantes), twórczość Antoine’a Watteau, Françoisa Bouchera i Fragonarda .	I.1.1) d); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.4); II.1.5); II.1.7); II.1.8); II.2.1); II.2.2); II.2.3); II.2.4); II.2.5) a); II.2.5) b); II.2.5) c); II.2.5); II.2.6); 7); II.2.5) 8); II.2.5) 9); II.2.5) 10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); III.2.3); III.2.4); III.2.5); IV.1.1); IV.1.2); IV.1.4) a); IV.1.4) b); IV.1.4) c); IV.2.1); IV.2.2); IV.2.3); IV.2.4); V.1.1); V.1.2); V.2.1); V.2.2); V.2.3)
Klasycyzm	Wpływ antyku; pochodzenie terminu, klasycyzm a neoklasycyzm, tło historyczne, rola filozofii, znaczenie odkrycia starożytnych zabytków sztuki, chronologia; architektura Francji i Niemiec; twórczość malarzy klasycyzmu: Jacques Louis David, Jean Auguste Dominique Ingres; rzeźba klasycystyczna: Antonio Canova, Berthel Thorvaldsen; mecenas królewski Stanisława Augusta Poniatowskiego, magnacki i kościelny; działalność artystów obcych na ziemiach polskich: Dominika Merliniego, Bernarda Belotta, Marcella Bacciarellego, Piotra Aignera; wskazanie znaczenia tych artystów na kształt sztuki klasycystycznej w Polsce.	I.1.1)d); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.4); II.1.5); II.1.7); II.1.8); II.2.1); II.2.2); II.2.3); II.2.4); II.2.5)a); II.2.5)b); II.2.5) c); II.2.5); II.2.6); 7); II.2.5)8); II.2.5)9); II.2.5)10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); III.2.3); III.2.4); III.2.5); IV.1.1); IV.1.2); IV.1.4)a); IV.1.4)b); IV.1.4)c); IV.2.1); IV.2.2); IV.2.3); IV.2.4); V.1.1); V.1.2); V.2.1); V.2.2); V.2.3)

Sztuka XIX w.	<p>Cechy światopoglądu romantycznego, tendencje w malarstwie romantycznym – twórczość artystów w poszczególnych krajach: Williama Blake’a, Johanna Heinricha Füssliego, Francisca Goi, Eugène’a Delacroixa, Caspara Davida Friedricha, Williama Tunera, Johna Constable’a; twórczość rzeźbiarska François Rude; malarstwo romantyczne w Polsce – twórczość Piotra Michałowskiego i Artura Grottgera; nurt akademicki w malarstwie historycznym – twórczość Henryka Rodakowskiego, Jana Matejki, źródła i fazy rozwoju historyzmu; tyle historyczne i eklektyzm w architekturze; nurt inżynierski w architekturze; realizm w malarstwie francuskim – cechy twórczości Gustave’a Courbeta i François Milleta; działalność Nazareńczyków, Prerafaelitów, Barbizoińczyków, Pieriedwizników; twórczość Józefa Chełmońskiego, Maksymiliana i Aleksandra Gierymskich, Józefa Brandta; akademickie malarstwo Henryka Siemiradzkiego; Powstanie i rozwój impresjonizmu, cechy stylowe i technika malarska; znaczenie twórczości Eduarda Maneta; twórczość impresjonistów francuskich: Claude Moneta, Edgara Degasa, Augusta Renoira; neoimpresjonizm – cechy malarstwa Georges’a Seurata; twórczość postimpresjonistów: Vincenta van Gogha, Paula Gauguina (syntetyzm i cloisonizm), Paula Cézanne’a, znaczenie stylu Henriego de Toulouse-Lautreca; protoekspresjonizm.</p>	<p>I.1.1)e); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.4); II.1.5); II.1.7); II.1.8); II.2.1); II.2.2); II.2.3); II.2.4); II.2.5)a); II.2.5)b); II.2.5)c); II.2.5); II.2.6); 7); II.2.5)8); II.2.5)9); II.2.5)10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); III.2.3); III.2.4); III.2.5); IV.1.1); IV.1.2); IV.1.4)a); IV.1.4)b); IV.1.4)c); IV.2.1); IV.2.2); IV.2.3); IV.2.4); V.1.1); V.1.2); V.2.1); V.2.2); V.2.3)</p>
Sztuka przełomu XIX i XX w.	<p>Sztuka secesji – cechy stylowe i ośrodki twórcze secesji; cechy architektury secesyjnej – Antonio Gaudi, Joseph Maria Olbrich, Victor Horta; symbolizm w sztuce; twórczość rzeźbiarska Augusta Rodina; założenia symbolizmu, teoria Alberta Auriera; łączenie cech secesji i symbolizmu w malarstwie – twórczość Gustawa Klimta, Alfonsa Muchy; wzornictwo użytkowe – Louis Tiffany; twórczość i cechy stylowe polskich artystów przełomu wieków: Olgi Boznańskiej, Józefa Pankiewicza, Władysława Podkowińskiego, Jana Stanisławskiego, Leona Wyczółkowskiego, Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera, Jacka Malczewskiego, Witolda Wojtkiewicza.</p>	<p>I.1.1)f); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.4); II.1.5); II.1.7); II.1.8); II.2.1); II.2.2); II.2.3); II.2.4); II.2.5)a); II.2.5)b); II.2.5)c); II.2.5); II.2.6); 7); II.2.5)8); II.2.5)9); II.2.5)10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); III.2.3); III.2.4); III.2.5); IV.1.1); IV.1.2); IV.1.4)a); IV.1.4)b); IV.1.4)c); IV.2.1); IV.2.2); IV.2.3); IV.2.4); V.1.1); V.1.2); V.2.1); V.2.2); V.2.3)</p>

Sztuka 1 poł. XX w.	<p>Pojęcie i cechy awangardy, rola manifestu, programowości w sztuce, podłoże społeczne i polityczne, fazy rozwojowe, środki artystyczne i cechy twórczości artystów: fowizmu (André Derain, Henri Matisse, Maurice Vlaminck), ekspresjonizmu (przedstawiciele grupy Die Brücke), kubizmu (Pablo Picasso, Georges Braque), futuryzmu (Umberto Boccioni, Giacomo Balla, Carlo Carrà, Gino Severini); inspiracje, założenia, przedstawiciele awangardowych kierunków w Polsce: formizmu (Tytus Czyżewski, Andrzej i Zbigniew Pronaszko, Leon Chwistek, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Xawery Dunikowski), koloryzmu, kapistów i grupy a.r., abstrakcjonizmu geometrycznego i niegeometrycznego (Wasył Kandinsky, Piet Mondrian, Kazimierz Malewicz), konstruktywizmu; przedstawiciele grupy Rytm, dadaizmu (Marcel Duchamp), surrealizmu (Giorgio de Chirico, Salvador Dalí, René Magritte), konstruktywizmu, École de Paris (Marc Chagall, Amadeo Modigliani), styl art déco; Leona Chwistka i innych przedstawicieli grupy formistów (Witkacy), przedstawiciele grupy Rytm (Tadeusz Makowski).</p>	<p>I.1.1) g); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.6); II.2.1); II.2.3); II.2.5); II.2.5) b); II.2.5) c); II.2.5) 6); II.2.5) 7); II.2.5) 10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); III.2.3); III.2.4); III.2.5); IV.1.2); IV.1.3); IV.1.4) a); IV.2.2; V.1.1); V.2.1)</p>
---------------------	--	--

Sztuka 2 poł. XX w.	<p>Pojęcie neoawangardy, stosunek do działań awangardowych, znaczenie Nowego Jorku jako centrum sztuki; cechy kierunków i tendencji w sztuce: socrealizmu, informelu, pop artu, minimalartu, hiperrealizmu, land artu, konceptualizmu, neofiguracji, Nowego Realizmu, op-artu, tendencji zerowej, modernizmu i postmodernizmu w architekturze, nurtu organicznego i kinetycznego w rzeźbie oraz sztuki krytycznej i zaangażowanej wraz z cechami twórczości powiązanych z nimi artystów: Jacksona Pollocka, Andy Warhola, Roya Lichtensteina, Claesa Oldenbura, Francisca Bacona, Yvesa Kleina, Niki de Saint Phalle, Christa, Duane'a Hansona, Victora Vasarely'ego, Alberta Giacomettiego, Constantina Brancusiego, Henry'ego Moore'a, Le Corbusiera, Franka Lloyd Wrighta oraz przedstawicieli sztuki w Polsce: Andrzeja Wróblewskiego, Tadeusza Kantora, Jerzego Nowosielskiego, Aliny Szapocznikow, Władysława Hasiora, Romana Opałki, Magdaleny Abakanowicz;</p> <p>polska szkoła plakatu: Henryk Tomaszewski, Franciszek Starowieyski, Waldemar Świerzy.</p>	I.1.1) h); I.2.2); I.2.3); I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.6); II.2.1); II.2.3); II.2.5); II.2.5) b); II.2.5) c); II.2.5) 6); II.2.5) 7); II.2.5) 10); III.1.1); III.1.2); III.1.3); III.2.1); III.2.2); III.2.3); III.2.4); III.2.5); IV.1.2); IV.1.3); IV.1.4) a); IV.2.2; V.1.1); V.2.1)
Sztuka przełomu XX i XXI w.	<p>Sztuka krytyczna: cechy sztuki lat 90. w Polsce, zakres działania, twórcy: Katarzyna Kozyra, Zbigniew Libera, Dorota Nieznalska, Robert Rumas, Alicja Żebrowska, Artur Żmijewski:</p> <p>YBA i styl Blob w architekturze,</p> <p>street art, sztuka nowych mediów;</p> <p>propozycje uczniów odnoszące się do najnowszych tendencji w sztuce.</p>	I.2.2); I.2.3); I.2.4); I.2.5); I.2.6); I.2.7); II.1.1); II.1.2); II.1.3); II.1.8); II.2.5) 6); II.2.5) 10); III.1.1); III.1.2); III.2.1); III.2.3); III.2.5); IV.1.3); IV.2.1)

IV. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

W trakcie realizacji treści nauczania uczniowie uzyskają szczegółową wiedzę z zakresu sztuki w perspektywie historycznej poszczególnych epok, stylów artystycznych i kierunków. Będą potrafili dokonywać analizy dzieł malarstwa, rzeźby i architektury, wskazywać zachodzące między nimi związki, porównywać je i określać inspiracje. Uczniowie posiadają szeroki warsztat i zakres pojęciowy. Rozwinięta umiejętność dostrzegania dzieł w kontekście kulturowym przyczyni się do odnajdywania związków sztuki z religią, mitologią, literaturą, historią, muzyką.

Szczególnym osiągnięciem będzie wartościowanie oraz zaangażowanie w samodzielny poszukiwaniu informacji i korzystaniu z nowoczesnych jej źródeł. Uzyskana wiedza i umiejętności pozwolą osiągnąć sukces podczas olimpiady artystycznej, egzaminu maturalnego z historii sztuki oraz podjąć naukę na studiach wyższych.

Absolwent szkoły, w której realizowany będzie przedmiot historia sztuki, to człowiek wrażliwy na piękno otaczającego świata, o rozległych zainteresowaniach, wyposażony w szeroki zakres wiadomości zaliczanych do kultury wysokiej. Jako człowiek odpowiedzialny, dokładny, rzetelny, systematyczny, o bogatym zasobie intelektualnym, potrafiący określić fundamenty swojego światopoglądu, samodzielnie będzie formułował problemy i organizował własną pracę. Uczeń nie tylko posiada wiedzę teoretyczną potrzebną do zabierania głosu w dyskusji o sztuce, będzie też wiedział, jak korzystać z zasobów internetowych, stosując zasady prawa autorskiego. Po realizacji treści nauczania bez problemu określi znaczenie sztuki we współczesnym świecie, wskazując na jej interdyscyplinarny charakter i możliwości, wykraczające poza formalne ramy.

V. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

1. Propozycje liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych treści nauczania

Właściwej realizacji treści nauczania służy ich przemyślany układ, dla którego założono propozycję godzin, w którym przewidziano czas zarówno na lekcje dotyczące treści oraz ćwiczenia analizy dzieła, jak i sprawdzian z wiedzy i umiejętności.

I. Zagadnienia wstępne. Wprowadzenie do historii sztuki – 6 godzin lekcyjnych.

II. Sztuka prehistoryczna – 5 godzin lekcyjnych.

III. Sztuka starożytna – 16 godzin lekcyjnych (w tym 2 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

IV. Sztuka średniowieczna – 18 godzin lekcyjnych (w tym 2 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

V. Protorenesans, renesans i manieryzm – 32 godziny lekcyjne (w tym 2 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

VI. Barok i rokoko – 32 godziny lekcyjne (w tym 2 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

VII. Klasycyzm – 14 godzin lekcyjnych (w tym 2 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

VIII. Sztuka XIX w. – 40 godzin lekcyjnych (w tym 4 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

IX. Sztuka przełomu XIX i XX w. – 18 godzin lekcyjnych (w tym 2 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

X. Sztuka 1 poł. XX w. – 30 godzin lekcyjnych (w tym 3 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

XI. Sztuka 2 poł. XX w. – 28 godzin lekcyjnych (w tym 2 godziny na analizę dzieła oraz 1 godzinę na sprawdzian).

XII. Sztuka przełomu XX i XXI w. – 15 godzin lekcyjnych.

Łącznie: 256 godzin

W ramach tych godzin zawarty jest czas przeznaczony na wyjście lub wyjazd do instytucji zajmujących się upowszechnianiem sztuki bądź spotkanie z artystą. Czas realizacji wyjścia lub wyjazdu we współpracy z nauczycielami innych przedmiotów zapewne ułatwi organizację. Wyjścia lub wycieczki zbiorowe (przeznaczone dla kilku klas), spotkanie w szkole z interesującym twórcą (artystą plastykiem, architektem) są niezwykle ważnym doświadczeniem dla uczniów. Tego typu wyjazdy oraz spotkania

mogą być realizowane jako projekt edukacyjny. Wskazane jest także założenie w ramach uzupełnienia koła badawczego zajmującego się sztuką lokalną.

Podczas realizacji treści nauczania warto wprowadzić nieujęte w podstawie programowej **elementy twórczości plastycznej**. Zrozumienie sztuki przez doświadczanie stanowi ważny element edukacji plastycznej, mający nierozwalny związek z teoretyczną nauką o dziejach sztuki. Włączenie do treści nauczania elementów twórczości uczniów przybliży im problemy i zagadnienia artystyczne, pozwoli na interpretowanie omawianych zjawisk, pogłębi zainteresowania i podkreśli interdyscyplinarność programu. Ponadto twórczość plastyczna, zakończona na poziomie klasy VII szkoły podstawowej jako zajęcia obowiązkowe lub I klasie liceum/technikum jako zajęcia do wyboru, będzie kontynuowana. Działania takie doskonale wpiszą się również w kompetencje kluczowe oraz potrzeby rynku pracy. Uczniowie będą mogli – publikować swoje prace (w szkole, środowisku lub Internecie) i i analizować je pod kątem powiązania z zagadnieniami omawianymi w czasie zajęć z historii sztuki, wskazując na inspiracje, celowość działania, dzieląc się przeżyciami na temat tworzenia, użytych środków i technik plastycznych. W przypadku działań wykraczających poza ramy tradycyjne, inspirowane nowymi praktykami twórczymi, będą mieli możliwość łączenia technik i środków wyrazu, bazowania na nowych mediach w sztuce, wykazania się inwencją twórczą, pomysłowością i oryginalnością.

2. Techniki, metody i formy pracy na lekcjach historii sztuki

Techniki pracy to sposoby organizacji lekcji służące uczeniu się, wyzwalamy w uczniu aktywność lub bierność. Aby uniknąć tej bierności, należy podczas zajęć stawiać ucznia w sytuacji problemowej, wymagającej działania i podejmowania decyzji, pobudzania do działania, odpowiedzialności za wykonywane zadania oraz kreatywności. Specyfika **pracy zespołowej** wymaga od ucznia wymiany doświadczeń i wzajemnej komunikacji, szukania różnych rozwiązań i wyboru tych najtrafniejszych. Kształtuje postawę wzajemnego wsparcia podczas pracy. Ważną rolę w uczeniu się pełni odniesienie do codzienności i odnalezienie wspólnego członu w nauczanych treściach i własnych doświadczeniach. Służy temu **technika odwoływania się do doświadczeń**, w której uczniowie pracują na zasadzie skojarzeń, prowadzących do właściwego odczytania problemu, znalezieniu stosowanego rozwiązania, np. w dziełach o tematyce rodzajowej lub podejmujących problematykę społeczną. Podobną rolę pełni **technika poszukiwania wspólnych korzeni**, oparta na wyszukiwaniu wspólnych cech różnych kultur, religii i uświadamiająca o oddziaływaniu na poszczególne kultury czynników gospodarczych bądź historycznych, wpływie różnic międzykulturowych na odmienną stylu w różnych regionach czy krajach, dostrzeżenie czynników mających wpływ na ich kształtowanie. W pracach zespołowych może być przydatna **technika uczenia się w sytuacjach**

konfliktowych, która kształtuje postawy tolerancji, rozwija umiejętność pracy w zespole, służy odnajdywaniu rozwiązań problemów i sprzyja funkcjonowaniu w społeczeństwie. Może być wykorzystana podczas zadań w grupie, wymagających rozwiązania problemu na wielu poziomach, np. w poszukiwaniu wpływu czynników zewnętrznych na kształtowanie epok, prądów, kierunków i stylów w sztuce. Na etapie ponadpodstawowym znaczącą techniką jest **poszukiwanie scenariuszy przyszłości**, pozwalających zrozumieć mechanizmy polityczne, gospodarcze i społeczne wpływające na kształt danej epoki. Sprzyja ona zrozumieniu i określeniu przydatności zdobytej wiedzy i uzyskanych umiejętności do określenia wartości różnych postaw w społeczeństwie, uczy aktywnego myślenia, co przydatne jest na rynku pracy.

Program oferuje zarówno korzystanie z tradycyjnych metod pracy, form opisowych kształtujących myślenie przyczynowo-skutkowe, jak i proponuje szerokie wykorzystanie multimedialnych i portali internetowych, rozwijających wyobraźnię i kształtujących postawę poszukiwacza interesujących treści, bogatych zasobów ilustracyjnych, animacyjnych oraz filmowych. W celu uzyskania zamierzonego celu – wykształcenia ucznia o szerokich możliwościach oraz umiejętnościach mówienia i pisanie o sztuce należy łączyć metody tradycyjne (**wykład informacyjny, prelekcja, opis, opowiadanie, pogadanka**) z aktywizującymi, przy czym te pierwsze powinny uzupełniać, a nie stanowić główny człon, ze względu na rozwijanie podczas lekcji współpracy oraz komunikacji w zespole, pogłębianiu pasji, ułatwianiu pozyskiwania wiedzy i zaangażowanie, na co zwracają uwagę badania przeprowadzone przez UNESCO: *Bez zaangażowania emocjonalnego wszelkie działania, idee lub decyzje opierają się wyłącznie na podstawach racjonalnych. Moralne postępowanie, które stanowi fundament postawy obywatelskiej wymaga zaangażowania emocjonalnego* (Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej, s. 311). Podczas wyboru metod aktywizujących kierowano się przede wszystkim ich uniwersalnością w pracy zarówno z uczniem zdolnym, jak i mającym trudności edukacyjne i wychowawcze, służące nie tylko poszukiwaniu wiedzy, lecz także kształtowaniu postaw i budowaniu relacji społecznych, pełniących istotną rolę na współczesnym rynku pracy:

- **metodę przypadków**, która uczy podejmowania decyzji, wieloaspektowego widzenia problemu i stosowania różnych rozwiązań, jest szczególnie przydatna podczas omawiania sztuki współczesnej, działań artystycznych, łączących różne formy aktywności artystycznej;
- **metodę projektu** – długofalową, czasochłonną metodę opartą na dyscyplinie pracy i podejmowaniu ustalonych etapowo działań w określonym czasie (przygotowanie i planowanie pracy, gromadzenie materiałów i ich opracowanie, prezentacja projektu), wymagającą zaangażowania zarówno uczniów, jak i nauczyciela; uczniowie mogą tworzyć także miniprojekty na ustalone tematy, np. funkcjonowania motywów w sztuce, wskazywania inspiracji u artystów różnych epok i kierunków, wzajemnych relacji pomiędzy sztuką a innymi dziedzinami;

metoda rozwija samodzielność, pozwala na zastosowanie multimediiów (prezentacja, animacja, forum dyskusyjne na stronie internetowej lub blog – indywidualny lub klasowy);

- **portfolio**, także długofalowe działanie, służące poszerzaniu i systematyzowaniu wiedzy, uczące samodzielności, systematyczności i kreatywności, dokonywania wyborów poprzez selekcję materiału, podejmowania decyzji; z metody można skorzystać podczas biografii twórczości artysty, prezentacji dzieł-kamieni milowych dla danej epoki;
- **myślenie obrazami** rozwijające umiejętność krytycznego myślenia i przetwarzania informacji zawartych w obrazach i schematach; skłaniające do refleksji nad motywami zawartymi w dziele, pobudzające ciekawość, oparte na poszukiwaniu i krytycznej analizie, dające możliwość wymiany informacji pomiędzy uczniami; w historii sztuki może być przydatne podczas każdej lekcji, w trakcie omawiania dzieła, szukania inspiracji i wpływów;
- **metodę analizy materiału źródłowego** uczącą krytycznego myślenia i poszukiwania ciekawych rozwiązań, przeznaczoną dla poszukiwaczy nietypowych interpretacji, opracowań krytycznych, dających możliwość wieloaspektowego widzenia problemu; stosować ją można podczas korzystania z artykułów prasowych na temat sztuki, tekstów krytycznych, recenzji z wystaw;
- **burzę mózgow** polegającą na stworzeniu jak największej ilości pomysłów do postawionego problemu, często wykorzystywana podczas podsumowania lekcji, ustalenia stanowiska w jej fazie wstępnej, przygotowanego materiału w domu; z podanych propozycji należy wybrać najtrafniejsze rozwiązania; metoda sprawdza się podczas lekcji odwróconej;
- **mapę myśli** (mapa mentalna) opartą na syntetycznym myśleniu i umożliwiającą tworzenie schematów dotyczących epoki, kierunku, twórczości artysty, motywu w sztuce, technik artystycznych, typów planów, rzeźb, tematów w malarstwie itp.;
- **linię czasu**, której fundamentem jest myślenie matematyczne, wykorzystywaną podczas sporządzania chronologii stylów, wydarzeń, etapów twórczości artysty;
- **dramę** realizowaną poprzez działanie i przeżywanie, zabawę, polegającą na wymianie zdań i poglądów, spontaniczności działania; sytuacyjna zabawa jest improwizacją pozbawioną scenariusza i prób, odbywa się bez nich; może być wykorzystana w inscenizacji sytuacji przedstawionej na obrazie komponowania „żywej rzeźby”;
- **dyskusję** opartą na wymianie poglądów na dany temat; rozwiązanie problemu może być oparte na odniesieniu do systemu ich wartości, cech epoki w dziele sztuki, służyć uzupełnieniu wiedzy; metoda sprawdza się podczas w lekcji poświęconych przemianom w stylu i inspiracji w dziele sztuki poprzednimi epokami lub twórczością innych artystów.

Podczas organizacji lekcji nauczyciel dobiera formy pracy dostosowane do możliwości i potrzeb uczniów oraz tematyki zajęć. **Praca indywidualna** sprawdza się najlepiej przy utrwalaniu wiadomości lekcyjnych, skłania do samodzielnego rozwiązywania problemów. Jej zaletą jest indywidualizowanie treści w zależności od poziomu rozwoju i możliwości ucznia, kontrolowanie tempa uczenia się oraz możliwość kontroli przebiegu i efektów pracy. Najczęściej korzysta się z niej podczas wprowadzania nowego materiału i samodzielnie wykonywanych zadań. Często wybiera się ją dla uczniów mających problemy edukacyjne, a niewymagających uspołecznienia i pracy w grupie. **Praca w grupach** sprzyja wzajemnej wymianie informacji i spostrzeżeń, angażuje uczniów i przełamuje bariery społeczne, uczy partnerstwa i odpowiedzialności, wspomaga więzi koleżeńskie. **Praca zespołowa** angażuje całą klasę, **sprawdza się podczas** burzy mózgów, wnioskowaniu na koniec lekcji. Polega na zadawaniu pytań i udzielaniu krótkich odpowiedzi.

W myśl **edukacji włączającej** oraz **indywidualizacji** stosowane w procesie nauczania metody i techniki pracy należy dostosować do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Należy dostosować: formy i metody pracy, stopień trudności zadań, ich typy, odpowiednio formułować polecenia, umożliwiać wybór poleceń uczniom. Nauczyciel powinien uwzględnić również różne rodzaje inteligencji. Howard Gardner (Gardner, 2009) wyróżnił ich 8 typów:

- **lingwistyczną** – uczeń będzie przyswajał materiał, opierając się na lekturze tekstu, słuchając wykładu, zapamiętując materiał z lekcji;
- **matematyczno-logiczną** – uczeń będzie doskonale odczytywał symbole i treści niedosłowne, pojęcia abstrakcyjne, wiązał treści z czasem, miejscami;
- **wizualno-przestrzenną** – uczeń będzie zapamiętywał sytuacje przestrzenne, tworzył mapy myśli, wykresy, schematy;
- **fizyczno-kinestetyczną** – uczeń zapamięta to, co wiąże się z ruchem, tańcem, organizacją miejsc;
- **muzyczną** – uczeń będzie kojarzył zapamiętane kompozycje pod względem formalnym, rozróżniał układy dźwięków, kojarzył to, co związane jest z muzyką;
- **interpersonalną** – uczeń łatwo podejmie pracę w zespole, będzie posiadał zdolności komunikacyjne;
- **intrapersonalną** – uczeń poradzi sobie z odpowiedzią na trudne pytania, będzie konsekwentny w działaniach, zmobilizowany do pracy opartej na lekturze;
- **przyrodniczą** – uczeń będzie wiązał treści z naturą, preferował zajęcia w plenerze, muzeum, chętnie odwoła się do zjawisk przyrodniczych.

Wśród objętych dostosowywaniem są: **uczniowie sprawiający problemy wychowawczo-dydaktyczne**, którzy cechują się niewłaściwą postawą wynikającą często z nadpobudliwości, dysleksji, obniżonego poziomu intelektualnego. Na ich zachowanie wpływa też często sytuacja traumatyczna, problemy rodzinne. Trudności sprawia im praca w grupie. Podczas pracy należy więc jasno sformułować zasady,

wymagania odnoszące się do treści programowych, łączyć różne techniki pracy i metody nauczania, wzmacniać poprzez pochwały, pracować na mocnych stronach. Do tej grupy zaliczani są także uczniowie zdolni. **Uczniowie z problemami edukacyjnymi** nie radzą sobie z przyswajaniem wiadomości, mimo włożonego w przygotowanie wysiłku. Przyczyny niepowodzeń należy upatrywać między innymi: w zaniżonej samoocenie, problemach zdrowotnych, nierozbudzonej pasji i zainteresowaniach, jak również problemowej sytuacji rodzinnej. Nauczyciel powinien dostosować wymagania do potrzeb ucznia, dokonać analizy sytuacji, ocenić jego możliwości i indywidualizować pracę z uczniem, stosując dodatkowe karty pracy, pracując na silnych stronach ucznia, stosować dokładne polecenia z wyjaśnieniem, angażować wszystkie zmysły, wdrażać do projektów, pracy w grupie, uspołecznić, przydzielać dodatkowe zadania, organizować pomoc koleżeńską. Ostatnią grupą są **uczniowie zdolni**, których potrzeby znacznie wybiegają poza materiał realizowany podczas zajęć. W pracy z nimi należy stosować rozwijające techniki i złożone, systemowe metody, umożliwiające rozwój i pogłębianie wiedzy, tworzyć warunki do kreatywnego zaangażowania ucznia i możliwości prezentacji dokonań na forum klasy. Wzmacnianiu wartości ucznia zdolnego służy prezentowanie swojej wiedzy i konfrontacja z innymi podczas konkursów, olimpiad artystycznych z historii sztuki oraz stwarzanie możliwości prelekcji na wybrany temat, prowadzenie bloga tematycznego czy publiczne wystąpienie.

Często w edukacji pojawiają się bariery wynikające z różnic pomiędzy poziomem wiedzy a możliwościami uczniów. Zadaniem nauczyciela jest tworzenie sytuacji służących ich przełamywaniu, czemu sprzyja właściwa organizacja pracy, budowanie właściwych relacji interpersonalnych, stosowanie różnych stylów uczenia się, stymulowanie pracy uczniów, kompensowanie słabych stron, wzmacnianie, a przede wszystkim praca z całym zespołem klasowym, bez wyróżniania poziomów wiedzy, monitorowanie postępów ucznia na różnych etapach kształcenia.

3. Materiały i narzędzia na lekcjach historii sztuki

Do realizacji treści nauczania z historii sztuki niezbędna jest wiedza oparta na rzetelnych źródłach, czyli **literaturze przedmiotowej**. W związku z brakiem podręcznika w nauczaniu przedmiotu, należy korzystać z opracowań ogólnych oraz pozycji szczegółowych, odnoszących się do poszczególnych epok, stylów, kierunków, artystów. Uczniowie powinni korzystać z opracowań książkowych na temat ogólnej, przekrojowej wiedzy z dziejów sztuki, a także opracowań biograficznych słynnych artystów oraz szkiców krytycznych. Uzyskane z tych źródeł informacje nie tylko wyposażą uczniów w wiedzę, ale zgodnie z zapisami w podstawie programowej wpłyną na umiejętność krytycznego spojrzenia na sztukę podczas wypowiedzi ustnych i pisemnych, operowanie językiem wypowiedzi dostosowanym do form (felieton, esej, analiza, interpretacja), uwzględniających konteksty historyczne, filozoficzne i literackie). Załączona poniżej

bibliografia jest propozycją do wyboru przez nauczyciela, który powinien zdecydować o przydatności konkretnych pozycji, ich fragmentów, zwracając uwagę na potrzeby i możliwości ucznia. Obszerne zestawienie ma zapewnić realizację treści szczegółowych, spójnych z podstawą programową, ale także poszerzyć je o wybrane przez samych uczniów zagadnienia, które uważają za rozwijające własne zainteresowania.

Literatura ogólna:

- Białostocki J., *Sztuka cenniejsza niż złoto*, Warszawa 2004 (także wcześniejsze)
 Gombrich E., *O sztuce*, Warszawa 1997
 Pevsnera N., *Historia architektury europejskiej*, Warszawa 2012 (także wcześniejsze)
Sztuka Świata, t. I–XIII, red. Trzeciak P., Warszawa 1989–2000
 Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć*, Warszawa 2019 (także wcześniejsze)
 Honour H., Fleming J., *Historia sztuki świata*, Warszawa 2002
 Koch W., *Style w architekturze*, Warszawa 2017 (także wcześniejsze)
 Meyer P., *Historia sztuki europejskiej*, t. I–II, Warszawa 1973
 Piwocki K., Porębski M., *Dzieje sztuki w zarysie*, t. I–III, Warszawa 1988
 Rzepińska M., *Siedem wieków malarstwa europejskiego*, Warszawa 1979
 Watkin D., *Historia architektury zachodniej*, Warszawa 2001
 Zwolińska K., *Mała historia sztuki*, Warszawa 1997

Literatura dotycząca poszczególnych epok:

Starożytność

- Lipińska J., *Sztuka egipska*, Warszawa 1982
 Makowiecka E., *Sztuka grecka*, Warszawa 2006
 Papuci-Władyka E., *Sztuka starożytnej Grecji*, Kraków 2001
 Picard G.Ch., *Sztuka rzymska*, Warszawa 1975

Średniowiecze

- Bochnak A., *Historia sztuki średniowiecznej*, Warszawa 1973
Sztuka gotyku. Architektura. Rzeźba. Malarstwo, red. Toman R., Warszawa 2000
Sztuka romańska. Architektura. Rzeźba. Malarstwo, red. Toman R., Warszawa 2000

Sztuka od renesansu do klasycyzmu:

- Barok. Architektura, rzeźba, malarstwo*, Warszawa 2001
 Bastek G., *Warsztaty weneckie w drugiej połowie XV i w XVI wieku. Bellini, Giorgione, Tycjan, Tintoretto*, Warszawa 2010
 Murray P., *Architektura włoskiego renesansu*, Warszawa 1999
 Rzepińska M., *Cinquecento*, Warszawa 1988
Sztuka baroku, red. Toman R., Warszawa 2000
Sztuka renesansu, red. Toman R., Warszawa 2000

Sztuka od romantyzmu do współczesności:

- Czartoryska U., *Od pop-artu do sztuki konceptualnej*, Warszawa 1973
 Jencks Ch., *Architektura postmodernistyczna*, Warszawa 1984
 Juszcak W., *Postimpresjoniści*, Warszawa 2005 (także wcześniejsze)
 Kępiński Z., *Impresjonizm*, Warszawa 1976
 Kotula A., Krakowski P., *Rzeźba współczesna*, Warszawa 1980
 Kotula A., Krakowski P., *Sztuka abstrakcyjna*, Warszawa 1973
 Kuryluk E., *Hiperrealizm – nowy realizm*, Warszawa 1979
 Poprzęcka M., *Akademizm*, Warszawa 1977
 Porębski M., *Kubizm. Wprowadzenie do sztuki XX wieku*, Warszawa 1966
 Richardson T., Stangos N., *Kierunki i tendencje sztuki nowoczesnej*, Warszawa 1980
 Cottington D., *Sztuka nowoczesna*, Łódź 2017

Sztuka polska – opracowania ogólne:

- Dobrowolski T., *Sztuka polska*, Kraków 1974
 Kęłowski J., *Dzieje sztuki polskiej. Panorama zjawisk od gotyku do współczesności*, Warszawa 1987

Sztuka polska – opracowania szczegółowe:

- Baranowicz Z., *Polska awangarda artystyczna*, Warszawa 1975
 Bogucki J., *Sztuka Polski Ludowej*, Warszawa 1983
 Gradowska A., *Sztuka Młodej Polski*, Warszawa 1984
 Grzybowski A., *Gotycka architektura murowana w Polsce*, Warszawa 2014
 Juszcak W., *Malarstwo polskiego modernizmu*, Gdańsk 2004
 Karpowicz M., *Sztuka polska XVII wieku*, Warszawa 1975
 Karpowicz M., *Sztuka polska XVIII wieku*, Warszawa 1975
 Karpowicz M., *Sztuka baroku w Polsce*, Warszawa 1988
 Kęłowski Z., *Polska sztuka gotycka*, t. I–II, Warszawa 1976
 Kępiński Z., *Impresjonizm polski*, Warszawa 1971
 Kozakiewicz S., *Oświecenie, klasycyzm, romantyzm*, Warszawa 1976
 Mroczo T., *Polska sztuka przedromańska i romańska*, Warszawa 1978
 Mroczo T., Arsyński M., *Architektura gotycka w Polsce*, Warszawa 1995
 Olszewski K., *Dzieje sztuki polskiej 1890–1980*, Warszawa 1988
 Pollakówna J., *Malarstwo polskie między wojnami 1918–1939*, Warszawa 1982
 Skibiński S., *Polskie katedry gotyckie*, Poznań 1996
 Skubiszewski P., *Wit Stwos*, Warszawa 1985
 Świechowski Z., *Architektura romańska w Polsce*, Warszawa 2000
 Włodarczyk W., *Sztuka polska 1918–2000*, Warszawa 2000

Słowniki, encyklopedie:

- Encyklopedia sztuki starożytnej*, Warszawa 2003

Genaille R., Monkiewicz M., Ziemia A., *Encyklopedia malarstwa flamandzkiego i holenderskiego*, Warszawa 2001

Mała encyklopedia kultury antycznej, Warszawa 1990

Pevsner N., Fleming J., Honour H., *Encyklopedia architektury*, Warszawa 1992

Słownik terminologiczny sztuk pięknych, red. Kozakiewicz S., Warszawa 1996

Słownik sztuki XX wieku, red. Durozoi G., Warszawa 1998

Zwolińska K., Malicki Z., *Mały słownik terminów plastycznych*, Warszawa 1975

Uzupełnieniem tradycyjnej literatury mogą być zasoby dostępne w Internecie, szczególnie bliskie pokoleniu XXI wieku. Dobrej jakości ilustracje, animacje rzeźb przedstawione w 3D oraz wizualizacje architektury – to tylko niektóre materiały, z którymi w doskonałej jakości mogą zapoznać się uczniowie. Źródłem ilustracyjnym są także strony internetowe: **Google Arts & Culture** (<https://artsandculture.google.com/>), **Galeria Malarstwa Polskiego** (<http://www.pinakoteka.zascianek.pl/>), a szczególnie witryny **wirtualnych muzeów**. Szerokie zasoby filmów, wywiadów, audycji i materiałów audio, zwłaszcza dotyczące sztuki współczesnej, oferuje darmowa strona Narodowego Instytutu Audiowizualnego (**NINATEKA**): <https://ninateka.pl/filmy/sztuka>. Dodatkowo portal ten poleca stronę dla edukacji: <https://ninateka.pl/edu>. Materiały z historii sztuki, filmy i zadania sprawdzające prezentowane są na stale rozwijającej się stronie **KhanAcademy** (<https://pl.khanacademy.org/humanities/art-history-basics>). W **Programie 2 Polskiego Radia** znajdują się audycje dr Grażyny Bastek *Jest taki obraz* oraz dr Bożeny Fabiani *W stronę sztuki*, mogące posłużyć jako krytyczne źródło współczesnych historyków sztuki oraz wyjście do dyskusji na temat omawianych podczas lekcji problemów. Lekcje historii sztuki można także wzbogacić **filmami dokumentalnymi** o artystach i zjawiskach w sztuce, np. serii: *Wielka kolekcja sławnych malarzy*, *Potęga sztuki*, *Impresjoniści*, *Mistrzowie sztuki*. Program zakłada również realizację zajęć poza szkołą. Ważny w odbiorze dzieł sztuki jest „żywy” kontakt z obrazem, wizyta w muzeum, zwiedzanie wystaw i galerii. Posiadają one zazwyczaj ofertę edukacyjną spójną z aktualną podstawą programową, którą zazwyczaj prezentują na swoich stronach internetowych. Dodatkową alternatywną formą jest udział w wykładach organizowanych w muzeach galeriach, na uniwersytetach, spotkania z wybitnymi twórcami. Współpraca szkoły z muzeami i uczelniami wyższymi może zapewnić uczniom wszechstronny i harmonijny rozwój ich osobowości, rozwijać myślenie i przyczyniać się do uczestnictwa w kulturze.

Młodemu pokoleniu, określanemu jako Z lub zwanemu także generacją @, bliskie jest korzystanie z **ICT** i nowych technologii. Korzystając z nowoczesnych źródeł, uczniowie mogą tworzyć blogi o sztuce (np. na wordpress.com, blogger.com), dzieląc się materiałami, doświadczeniami, **tworzyć witryny internetowe** z katalogami własnych prac lub komentarzy do zasobów, wykorzystując np. sites.google.com. Podczas lekcji można także podjąć współpracę ze wspomagającą szkolną dydaktykę platformą **Google Classroom**: https://edu.google.com/?modal_active=none (każda

szkoła publiczna może uzyskać do niej bezpłatny i bezterminowy dostęp). W ramach projektu badawczego opartego na **ICT**, ciekawą propozycją okazać się może **WebQuest** (<http://ii.uwb.edu.pl/generator/>) – badawcza metoda ucząca efektywnego korzystania z Internetu jako źródła informacji i opierająca się na analizie, syntezie i ewaluacji. Przyjazną uczeniu się metodą aktywizującą jest **gamifikacja**, oparta na mechanizmach stosowanych w grach, współpracy i rywalizacji. Do nauki szybkiego utrwalania materiału i zapamiętywania wiadomości można skorzystać z FLASHCARDS (np. **ANKI, Memrize, Quizlet**) – dwustronnych cyfrowych fiszek, opartych na zasadzie pytanie–odpowiedź. Podczas lekcji można także wykorzystać smartfony i skorzystać z witryny **KAHOOT!**

Pracownia do historii sztuki powinna być więc wyposażona w bogatą bibliotekę z fachową literaturą przedmiotu, słownikami, czasopismami, np. „Spotkania z zabytkami”, a także komputer z rzutnikiem i ekranem lub tablicą interaktywną, sprzętem nagłaśniającym. Takie warunki będą sprzyjać uczeniu się historii sztuki, wspomagać dostosowanie się do potrzeb edukacyjnych uczniów. Literatura i uzupełniające materiały dostępne w Sieci wpłyną na kształtowanie krytycznego spojrzenia na sztukę, zachodzące w niej przemiany, inspiracje i nowatorskie działania, widziane z perspektywy historyków sztuki, badaczy i krytyków.

4. Kompetencje kluczowe i korelacja międzyprzedmiotowa

Ważnym elementem w edukacji jest przygotowanie uczniów do dorosłości i potrzeb rynku pracy. Jednym z jej zadań jest kształcenie podczas lekcji kompetencji kluczowych, wspomagających nauczanie i związanych z życiem zawodowym. Kreatywność, komunikacja i współpraca w zespole stały się podstawowymi potrzebami w przedsiębiorczości i stosowaniu nietypowych rozwiązań w czasie pokonywania trudności i rozwiązywania problemów. Osiem kompetencji kluczowych łączy wiedzę, umiejętności i postawy. **Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji** odnoszą się do wszystkich zagadnień teoretycznych omawianych na lekcjach historii sztuki. Są one rozwijane podczas interpretacji tekstów krytycznych lub innych tekstów źródłowych o charakterze informacyjnym. Dotyczą także skutecznej komunikacji, wyrażania emocji, przekazywania treści w tworzonych pracach pisemnych. **Kompetencje w zakresie wielojęzyczności** odnoszą się do interpretowania pojęć i wytworów jako kontekstów społecznych i kulturowych, w oparciu o epoki, korelacje międzyprzedmiotowe, porozumiewanie się w wielu obszarach. Należąca do **kompetencji matematycznych oraz kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencja matematyczna** rozwijana jest podczas działania i opanowania umiejętności, planowania zadań projektowych, organizacji pracy, a także podczas formalnej analizy kompozycji dzieł sztuki, wymagającej strukturalnego patrzenia na dzieło. **Kompetencje w zakresie**

nauk przyrodniczych dotyczą umiejętności wpływu położenia geograficznego na rozwój kultury w danej epoce. **Kompetencje techniczne i inżynierskie** pozwalają na pełne i twórcze korzystanie z ICT, natomiast **kompetencje cyfrowe** odnoszą się do odpowiedzialności w korzystaniu z technologii cyfrowych, bezpieczeństwa, kwestii dotyczących własności intelektualnej. **Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się** dotyczą autorefleksji nad własnym zaangażowaniem w proces uczenia się, samokształcenia. Obejmują radzenie sobie w trudnych sytuacjach, pokonywanie barier, a także pracę w grupie, empatię. **Kompetencje obywatelskie** kształtowane są podczas omawiania dzieł o znaczeniu narodowym, uczą szacunku do tradycji i kształtują postawę patriotyczną. **Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości** uczą kreatywności, wytrwałości oraz kształtują postawę opartą na odpowiedzialności, aby podejmowane działania były przydatne i służyły innym. **Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej** przede wszystkim odnoszą się do treści podejmowanych na lekcjach historii sztuki, dotyczą odbioru wytworów kultury, interpretowania zjawisk w sztuce. Kompetencje kluczowe właściwe nauczaniu i uczeniu się kształtują postawy uczniów, umożliwiających poruszanie się na rynku pracy, służą rozwijaniu cech przedsiębiorczości młodego pokolenia, wdrażają nowe technologie, uczą pracy w grupie i zespole.

Jednym z wytycznych UNESCO jest interdyscyplinarność nauczanych w szkole przedmiotów artystycznych, a więc i historii sztuki: *Włączenie sztuki do nauczania innych przedmiotów – zwłaszcza w nauczaniu stopnia podstawowego – może być sposobem zapobiegania występującego w niektórych szkołach przeciążenia programu. Jednak nie będzie to skuteczne, jeśli równolegle nie będzie się nauczać przedmiotów z zakresu sztuki (Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej, s. 11).* Proces ten wspomaga holistyczne i wieloaspektowe nauczanie, oparte na korelacji z innymi przedmiotami. Związków należy szukać przede wszystkim w powiązaniu z przedmiotami humanistycznymi i innymi przedmiotami artystycznymi. Związek z **plastyką** jest niepodważalny – treści kształcone w szkole podstawowej w klasach IV–VII, a następnie w liceum i techniku realizowanych w klasie I jako przedmiot do wyboru, są pogłębieniem wcześniejszej wiedzy. Na lekcjach **języka polskiego** pojawiają się teksty kultury, które są interpretowane w kontekście obecnych w nich motywów i elementów świadczących o przynależności do epok i środowisk twórczych. Ponadto na lekcjach języka polskiego kształcona jest poprawność stylistyczna, językowa, uczniowie uczą się i rozwijają umiejętności związane z pisanem, argumentowaniem, niezbędnym także na historii sztuki – uczniowie opisują dzieła sztuki, dokonują ich interpretacji, formułują ustne i pisemne formy wypowiedzi. **Historia** jest dziedziną szczególnie związaną ze sztuką ze względu na wpływające na rozwój epok i stylów przemiany dziejowe, pojawiające się w dziełach artystycznych motywy historyczne, mecenat artystyczny, powstawanie ośrodków sztuki uwarunkowanych przez procesy historyczne. Z **geografią** łączy sztukę mapa i podziały terytorialne, wpływ gospodarki i położenia geograficznego ma nierozzerwalny

związek z powstawaniem słynnych ośrodków sztuki, szkół artystycznych skupiających się wokół miast. Poglądy **filozoficzne** i **religia** wpłynęły na światopogląd epok, znaczenie doktryn filozoficznych, wzajemne odniesienia, rozwój ikonografii np. chrześcijańskiej, znaczenie atrybutów w przedstawianiu świętych i odniesienia do ich żywotów. Wzajemne inspiracje i związek z układem dziejów widoczne jest w korelacji z **muzyką**. **Informatyka** jest pomocna w korzystaniu ze źródeł internetowych i nowych technologii oraz bezpiecznego korzystania z Internetu. **Matematyka** odgrywa znaczenie w syntetycznym myśleniu, a jej elementy wykorzystane są podczas omawiania podziałów kompozycyjnych w malarstwie, w kształtowaniu architektury. Również zagadnienia podejmowane na **fizyce** są związane z optycznymi problemami malarskimi, perspektywą powietrzną, widmem barw. Interdyscyplinarność stwarza warunki do spójnego obrazu rzeczywistości, opartego na wzajemnym przenikaniu i uzupełnianiu się wiedzy z różnych przedmiotów. Organizacja procesu dydaktycznego oparta na korelacjach międzyprzedmiotowych ułatwia pokonywanie trudności i łamie bariery edukacji w szkole, jednak wymaga także współpracy nauczycieli i spójności działań edukacyjnych.

VI. PROPOZYCJE OCENY POSTĘPÓW UCZNIĄ

Ocena jest także informacją o postępach ucznia w wiedzy i umiejętnościach kształconych podczas lekcji. Ocenianie dostarcza nauczycielowi, uczniom i rodzicom informacji o efektach nauczania, pozwala dostrzec i korygować słabe strony ucznia. Ocenianiu podlegają otwarte i zamknięte prace pisemne zarówno w formie tekstów, jak i dłuższych wypowiedzi (analiza dzieła, praca opisowa w formie eseju, wypracowania, wypowiedzi argumentacyjnej) oraz zadania ustne – odpowiedź z ostatnich kilku lekcji, aktywność podczas zajęć. Oceniane są także: praca w grupie, zaangażowanie i postawy, przygotowanie do lekcji, aktywność, dodatkowe działania twórcze, udział w konkursach lub olimpiadzie.

Właściwemu ocenianiu służą jasno określone kryteria: częstotliwości i rytmiczności – oceny należy wystawiać w ciągu całego semestru, różnorodności – powinno się oceniać różne działania, różnicowania wymagań – zadania dostosowane do różnych potrzeb i możliwości ucznia, jawności oceny – informacja udzielona uczniom o sposobach sprawdzania i oceniania, warunkach wystawiania oceny semestralnej i rocznej.

W przypadku uczniów o **specjalnych potrzebach edukacyjnych** należy uwzględnić orzeczenie lub opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz własne wnioski, wynikające z obserwacji funkcjonowania ucznia podczas zajęć lekcyjnych. Nie należy oceniać efektów pracy, lecz zaangażowanie i wkład włożony w wykonanie zadania oraz przygotowanie do lekcji.

Wymagania na poszczególne oceny:

- **ocenę celującą** otrzymuje uczeń, który biegle posługuje się wiadomościami z historii sztuki, dostrzega korelacje międzyprzedmiotowe i wykorzystuje je podczas pracy, stosuje informacje w sytuacjach problemowych, samodzielnie i twórczo rozwija swoje pasje i uzdolnienia, korzysta z fachowej literatury, formułuje obszerne wypowiedzi, powołując się na źródła, jest aktywny, samodzielnie wyszukuje ciekawe materiały i prezentuje je podczas lekcji, proponuje nietypowe rozwiązania problemów; bierze udział w konkursach lub olimpiadzie artystycznej z historii sztuki;
- **ocenę bardzo dobrą** otrzymuje uczeń, który w pełni opanował materiał z historii sztuki, samodzielnie wykonuje powierzone zadania i potrafi korzystać z nich w sytuacjach problemowych, jest systematyczny, dzieli się swoją wiedzą, jest aktywny podczas lekcji;
- **ocenę dobrą** otrzymuje uczeń, który opanował materiał w wystarczającym stopniu, a w wiedzy wykazuje się nieznacznymi brakami, samodzielnie lub z niewielką pomocą nauczyciela rozwiązuje typowe zadania, często jest aktywny podczas lekcji;

- **ocenę dostateczną** otrzymuje uczeń, który opanował podstawowe wiadomości z przedmiotu, rozwiązuje zadania o średnim stopniu trudności z pomocą nauczyciela, rzadko jest aktywny podczas lekcji;
- **ocenę dopuszczającą** otrzymuje uczeń, który ma braki w wiedzy i nie opanował w dostatecznym stopniu materiału, ale braki pozwalają na dalsze kształcenie, z pomocą nauczyciela wykonuje zadania o niewielki stopniu trudności;
- **ocenę niedostateczną** otrzymuje uczeń, który nie opanował podstawowych wiadomości i umiejętności, nie wykonuje prostych, elementarnych zadań, wykazuje się bierną postawą podczas zadań grupowych, nie pracuje podczas zajęć, ma lekceważący stosunek do przedmiotu.

Poza tradycyjnym ocenianiem zaleca się stosowanie **oceniania kształtującego**, opartego na udzielaniu uczniowi wskazówek, aby wiedział czego i jak powinien się uczyć, aby osiągnąć sukces (**NaCoBeZU**). Stosowanie oceniania kształtującego motywuje, angażuje i pozwala na bieżąco śledzić postępy w nauce, ułatwia pokonywanie trudności, kształtuje odpowiedzialność. Ocenianie kształtujące jest wymogiem w odniesieniu do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**, wspiera go i rozwija, uwzględnia jego aktywność w działaniach.

Ocenianie uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi** powinno bazować na mocnych stronach ucznia, motywować go do pokonywania trudności. Rolą nauczyciela jest docenienie starań i wysiłku, które zostały włożone w wykonanie zadania, motywowanie do dalszej pracy, współpraca polegająca na dążeniu do osiągnięcia sukcesu. W nauczaniu można także stosować **ocenę koleżeńską**, ustalaną przez grupę lub klasę. Taka forma zmniejsza rywalizację, kształtuje postawę odpowiedzialności i wzajemnego szacunku, umiejętność formułowania informacji zwrotnej, pobudza do działania. W celu wzmocnienia własnej wartości, a jednocześnie uczenia krytycznej oceny własnej pracy, można wprowadzić **samoocenę**.

VII. SPOSOBY EWALUACJI PROGRAMU

Ewaluacja jest oceną stopnia realizacji zaplanowanych przez nauczyciela czynności w dwóch etapach: podczas wdrażania programu oraz po jego zrealizowaniu. Nauczyciel powinien w ciągu całego cyklu zbierać informacje o przebiegu realizacji programu nauczania oraz określić, w jakim stopniu program zapewnił jego realizację.

Hanna Komorowska (ORE, 2012) proponuje wiele modeli ewaluacji, np.: **model SWOT**, czyli sformułowanie mocnych i słabych strony oraz szans i zagrożeń, powstałych podczas realizacji programu, **model action research**, sprawdzający skuteczność działań dydaktycznych i efektywność wykorzystanych metod, **model triangulacyjny**, oceniający program z punktu widzenia kilku grup, np. z perspektywy ucznia, rodzica i nauczyciela.

Przy każdej metodzie wyniki z ewaluacji należy zaprezentować podczas Rady Pedagogicznej i zaproponować wnioski i planowane działania.

Kwestionariusz oceny dla nauczyciela – przed wdrożeniem programu

1. Czy autor programu powołał się na podstawę programową? TAK NIE
2. Czy w programie zawarte są informacje na temat etapu kształcenia, rodzaju szkoły i ilości godzin? TAK NIE
3. Czy w programie zostały zamieszczone cele kształcenia – wymagania ogólne? TAK NIE
4. Czy w programie zostały zawarte treści kształcenia? TAK NIE
5. Czy program rozszerza treści kształcenia zawarte w podstawie programowej TAK NIE
6. Jeśli tak, to o jakie treści?
.....
.....
.....
7. Czy program zawiera informacje o sposobie osiągnięcia celów? TAK NIE
8. Czy program zawiera informacje o sposobie i kryteriach oceniania? TAK NIE
9. Jeśli tak, to czy zawarte są w nich informacje do oceniania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? TAK NIE

Przykład ankiety ewaluacyjnej, kierowanej do uczniów:

Odpowiedz na pytania, zaznaczając właściwą skalę, w której cyfra 0 oznacza „NIE”, 1 – „RZADKO”, 2 – „CZĘSTO”, 3 – „ZAWSZE”

1. Czy chętnie uczestniczyłeś/aś w lekcjach historii sztuki? 0, 1, 2, 3.
2. Czy podczas lekcji były wykorzystywane nowoczesne technologie? 0, 1, 2, 3.
3. Czy odniosłeś/aś korzyści z uczestnictwa w lekcjach? 0, 1, 2, 3.
4. Czy treści były według Ciebie przekazane komunikatywnie i interesująco? 0, 1, 2, 3.
5. Czy forma prowadzenia zajęć była dla Ciebie ciekawa? 0, 1, 2, 3.

6. Czy stosowane metody pracy pozwoliły ci aktywnie uczestniczyć w lekcjach? 0, 1, 2, 3.
7. Czy miałeś/aś wpływ na wybór metod stosowanych na lekcjach? 0, 1, 2, 3.
8. Czy podczas lekcji była łączona teoria z praktyką/rynkiem pracy? 0, 1, 2, 3.
9. Czy atmosfera podczas lekcji zachęcała do pracy? 0, 1, 2, 3.
10. Czy Twoim zdaniem praca w zespole przyczyniła się do integracji klasy? 0, 1, 2, 3.
11. Czy podczas lekcji treści i metody były dostosowane do możliwości indywidualnych uczniów? 0, 1, 2, 3.
12. Czy korzystałeś/aś z nowoczesnych technologii komputerowych? 0, 1, 2, 3.
13. Czy w czasie zajęć mogłeś/aś samodzielnie podejmować decyzje? 0, 1, 2, 3.
14. Czy polecenia i zadania podczas lekcji były jasno określone? 0, 1, 2, 3.
15. Czy miałeś/aś możliwość udziału w zajęciach pozalekcyjnych? 0, 1, 2, 3.

BIBLIOGRAFIA

1. Gardner H., *Inteligencje wielorakie: nowe horyzonty w teorii i praktyce*, przeł. Andrzej Jankowski, Laurum, Warszawa 2009.
2. Kodály Z., *O edukacji muzycznej*. Pisma wybrane, red. M. Jankowska, Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina, Warszawa 2002.
3. Komorowska H., *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005, s. 25.
4. Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf Punkt, Warszawa 2000, s. 110.
5. Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1984, s. 65.
6. *Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej*, s. 316.
7. *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, ORE, Warszawa 2012 (dostęp: 6.04.2019), http://www.bc.ore.edu.pl/Content/271/programy_nauczania_w_rzeczywistosci_szkolnej.pdf.
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 09.08.2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017r. poz. 1591), art. 47 ust. 1 pkt 5 ww. ustawy.
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10.06.2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28.03.2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z dnia 31.03.2017 r., poz. 703).
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 03.08.2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
12. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia. Dz.U. z 2018 r. poz. 467.
13. Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z 22.05.2018 r.

Tadeusz Banowski – nauczyciel dyplomowany w Zespole Szkół im. C.K. Norwida w Nowym Mieście Lubawskim z 15-letnim stażem, ekspert wiodący w zakresie przedmiotów artystycznych w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie, egzaminator z języka polskiego i historii sztuki. Autor programów nauczania do historii sztuki, historii muzyki, wiedzy o kulturze, nagrodzonych w ramach projektu „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego”. Autor publikacji *Język polski. Matura 2019. Testy i arkusze. Zakres podstawowy i rozszerzony* (wyd. Operon). Autor scenariuszy lekcji do przedmiotów humanistycznych i artystycznych dla Best Filmu, Legalnej Kultury, Wydawnictwa Operon, Nowych Horyzontów Edukacji Filmowej.